

יהדות של בול עץ: תשובה לקובי אריאלי

מעריב, 11.6.2004

שבת שלום, קובי אריאלי. בשבוע שעבר התנפלת כאן על תיקון ליל-השבועות שערכה "עלמא" בתל-אביב. מרחת עמוד שלם ב"מיצי הקיבה הרעים" שעוררה בך, כדבריך, התכנסות חילונית זו בערב-החג, ונפרדת מאיתנו ב"ביי. אני הולך להקיא". מאחר שבניגוד לך אינני מקיא על אנשים שעולמם או סגנונם זר לנפשי, אגיב על דבריך כאילו נכתבו בסגנון ענייני המכבד את מעריב.

"יש רק יהדות אחת אותנטית", כתבת. "מי שרוצה תרבות, פאן, בחורות וסימפטיה – שילך לעלמא. מי שרוצה יהדות – שיבוא לעשות אצלנו שבת". זהו לב הטיעון שלך (אם התנשאות היא טיעון). "יש רק יהדות אחת אותנטית". והיהדות האחת, האותנטית הזאת, היא כמובן היהדות שלך. "לך תספר לאבא שלי", אתה כותב, "ש-5000 אנשים אינטליגנטיים בתל-אביב הלכו בליל-שבועות לשמוע את עינת פישביין ואילנה המרמן משוחחות על סחר בנשים, ושוכנעו שהם עכשיו בתיקון ליל-שבועות. הוא לא יבין על מה אתה מדבר."

אבא שלך לא יבין? תן לו קצת קרדיט. אם אבא שלך מכיר טוב ממך את ה"יהדות האחת, האותנטית", של חז"ל, הוא יבין גם יבין ששיחה אקטואלית על מגילת רות בתל-אביב, ב-2004, אינה שונה מהלימוד המדרשי של מגילת רות בטבריה ובפומבדיתא לפני אלפיים שנה, או בתפוצת אשכנז אשר בה נערך, בימי-הביניים, "ילקוט שמעוני". "דעתי להתגייר", אומרת רות לנעמי, על-פי מדרש-חז"ל שבילקוט שמעוני, "אלא מוטב על ידך ולא על ידי אחרת. כיוון ששמעה נעמי כך, התחילה סודרת לה הלכות גרים. אמרה לה: בתי, אין דרכן של בנות-ישראל לילך לבתי-תיאטראות ולבתי-קירקסאות של גויים. אמרה לה: 'אל אשר תלכי אלך'. אמרה לה: אין דרכם של ישראל לדור בבית שאין בו מזווה. אמרה לה: 'ובאשר תליני אלין, עמך עמי ואלוהיך אלוהי'."

אילו היית בן-דורם של מחברי המדרש הזה, היית קובל עליהם שהם אונסים על ה"יהדות האחת", המקורית-מקראית, משמעויות שאין להן כל אחיזה בתנ"ך. וכי היו "הלכות גרים" בתקופת השופטים? וכי היו אז תיאטראות וקירקסים רומיים? וכי היו מזוזות באוהלי יהודה? חז"ל עסקו, באמצעות המגילה המקראית, בבעיות המטרידות של זמנם; באקטואליה. הם הוטרדו, למשל, מסכנת ההתפתות לקסמי התרבות המתחרה, הרומית (כשם שמוטרדים היום רבים מאיתנו מתרבות-ההמונים שמפיצה ארצות-הברית), והשתמשו במגילת רות לדיון בסכנה זו. השימוש המדרשי-אקטואליסטי בתנ"ך היה דפוס-הדיון הרעיוני של חז"ל. אילו המשכת את דרכם היית מטפל בנושא עוכר-שלווה שעל סדר-יומנו לאור המקורות. נניח, סחר בנשים.

"מי שרוצה יהדות", אתה כותב, "שיבוא לעשות אצלנו שבת". "אצלנו?" סליחה, אצל מי בדיוק? אצל הברסלבים בצפת? אצל החב"דניקים בברוקלין? אצל חניכי מרכז-הרב בעופרה ובבית-אל? אצל

נטורי קרתא? אצל הבבא ברוך בנתיבות? אצל אברכי פוניבז? אצל פרופסור חרדי מהאוניברסיטה העברית? או ש"אצלנו" פירושו אצל משפחת אריאלי, מחזיקת היהדות "האחת, האותנטית"? הציבור החרדי והדתי למיניהו איננו "אחד", ומעולם לא היה. הפיצול המקראי בין כוהנים לנביאים ובין תרבות-יהודה לתרבות-ישראל, הפיצול ההלניסטי בין צדוקים לפרושים, הפיצול המשנאי בין בית-הלל לבית-שמאי, הפיצול התלמודי בין ה"בבלי ל"ירושלמי", הפיצול הימי-ביניימי בין פזורות-ישראל שבאירופה הנוצרית לבין פזורות-ישראל שבארצות-האסלאם, הפיצול בין חסידים למתנגדים למשכילים (המשכילים, לידיעתך, היו רובם ככולם דתיים ותלמידי-חכמים מופלגים), ופיצולה של האורתודוקסיה, במאה ה-20, לזרמים חסידיים וליטאיים למיניהם, שחלקם ציוניים חלקם אנטי-ציוניים, הוא רק חלק מפיצולה של הדת ה"אחת" בין הזרמים החרדיים לבין כל יתר הזרמים, החל בזרם הדתי-ציוני (אשר גם הוא, כידוע לך, אינו עשוי מעור אחד), המשך בקונסרבטיבים וכלה ברפורמים. כל שלב בתולדותיה של דת-ישראל היה מהפכני ביחס לקודמו. השלב הנבואי היה מהפכני ביחס לשלב הפולחני המוקדם, מוסד בית-הכנסת חולל מהפכה (התפילה כתחליף לעבודת הקורבנות), ומוסד בית-המדרש התנאי-אמוראי חולל מהפכה. אתה שונא מהפכות.

לא זו בלבד שיהדות-ההלכה החז"לית היתה מהפכנית, היא גם לא היתה "אחת". אין דוקטרינה יהודית; היהדות אינה נצרות. הלכה היא הליכה - היא פעילות יצירתית - וככזאת, היא מנוגדת לקפיאה על השמרים. בחמש-מאות שנותיו של העידן התלמודי התפתחה היצירה ההלכתית והאגדית בתנופה בלתי-פוסקת של חידוש יצירתי, תוך מחלוקות בלתי-פוסקות, מרתקות, בין חכמים. היו שם אסכולות שונות ואף סותרות. היו שם שכלתנים כרבי ישמעאל והיו מיסטיקנים כרבי עקיבא. היו שם חכמים רציניים עד אימה, והיו חכמים חדורי רוח-שטות. אין בעולם עוד ספר חי ורב-קולי כמו התלמוד; אין עוד ספר הרחוק, כמו התלמוד הרב-קולי, מתפיסת ה"יהדות" המונוליתית שלך. והיצירה היהודית לא נגמרה בתלמוד. היא נמשכה בימי-הביניים תוך שינוי בלתי-פוסק, ותוך פיצול בלתי-פוסק לזרמים מתנגשים. האם היהדות "האחת, האותנטית", היא זו שהוצגה על-ידי הרמב"ם, חסידו של אריסטו, ב"מורה נבוכים" - או שמא היא התזה האנטי-פילוסופית שהציג ר' יהודה הלוי בספרו "הכוזרי"? ואיך מתיישבים הרמב"ם וריה"ל עם עולם-המושגים שב"ספר הזוהר"? אלה שלושה דגמים שונים לחלוטין של "יהדות", וכל אחד מהם שונה לא רק משני האחרים, אלא מכל שלב קודם ביצירה היהודית.

שנמשיך אל האר"י? אל המהר"ל? אל רמח"ל? אל הבעש"ט? אל משה מנדלסון? אל רנ"ק? אל הרב קוק? אל הרב יוסף-דב סולובייצ'יק? העולם היהודי של שומרי-המצוות לא היה מעולם אחדותי וקשיח. הוא היה תמיד עץ חי, מרובה ענפים. היהדות ה"אחת", הקשיחה, שהצגת, היא עץ שנכרת ונוסר לכול-עץ.

אני תוהה כמה מבין הכיוונים שהתפתחו ביהדות האורתודוקסית מחז"ל ועד הלום הם לגיטימיים בכלל, לשיטתך כרותת-העץ. על ניכורך מכיווניה הבלתי-חרדיים של התרבות היהודית, איני תוהה; רק מצטער. אם ביאליק וגורדון, עגנון ואצ"ג, אינם כלולים בחשבון-עולמך היהודי; אם הרב קוק, וכל הציונות הדתית, אינם כלולים בסיפורך על התפתחות היהדות; אם לא מצאת בתרבות החילונית-ישראלית אף יצירה ספרותית, אמנותית או הגותית שמקורות-היהדות מהדהדים ומתחדשים בה - מה הפלא אם תיקון ליל-שבועות בנוסח עלמא מערער את עולמך הקטן והמוגף.

“כולם הולכים לעלמא, כי כולם הולכים ליוגה”, כתבת והוכחת עד כמה אתה מוגף, עד כמה אינך מבדיל בין חילונים לחילונים. חילונים המטפחים את מורשתם היהודית וחילונים המטפחים את גמישותם בקורס-יוגה, הם אותו ציבור עצמו, של עמי-ארצות, מזווית ראייתך. מזווית עוורונך. אסיים בהערה על סגנון כתיבתך. רק אדם אכול-ספקות, המתערער כה בקלות, עשוי לכתוב כפי שכתבת, לקלל, להשתולל. רק אדם המבוהל מהספק המכרסם בו, ובעיקר מכך שמישהו מבני-קהילתו ישגיח, חלילה, בספק המכרסם בו – רק אדם כזה יזיע מרוב מאמץ להחריש את ספקותיו בהשתלחות צעקנית ו”להוכיח” עד כמה הוא שלם עם עצמו. כשתחדל, אם תחדל, להתאמץ ולפחד, אתה מוזמן להצטרף ליצירה התרבותית היהודית-ישראלית הניזונה ממורשתנו.